

## TÜRK SİYASAL HAYATINDA 31 MART OLAYI İLE İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN ROLÜ

### THE 31 MARCH INCIDENT IN TURKISH POLITICAL LIFE AND THE ROLE OF THE COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS

Hasan ACAR\* & Gökmen GÖK\*\*

\* Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi,  
TÜRKİYE, e-mail: [hasanacar.uludag@gmail.com](mailto:hasanacar.uludag@gmail.com)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8956-7836>

\*\* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü,  
TÜRKİYE, e-mail: [gokmengok36@gmail.com](mailto:gokmengok36@gmail.com)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7897-4353>

Geliş Tarihi: 27 Nisan 2020; Kabul Tarihi: 24 Temmuz 2020

Received: 27 April 2020; Accepted: 24 July 2020

#### ÖZET

31 Mart Olayı, Osmanlı-Türk siyasal hayatındaki önemli gelişmelerden biridir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'da ortaya çıkan bu olay, ilk olarak askeri bir isyan olarak gelişmesine karşın zaman içerisinde dini bir hal almıştır. Birçok asker ve sivil can kaybının yaşanmasına sebep olan olaylar sonucunda II. Abdülhamit tahtan indirilmiş ve yerine V. Mehmed Reşad getirilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile ortaya çıkan siyasi düşünceler, toplum içerisinde farklı kutuplaşmaların yaşanmasına neden olmuştur. Toplum içerisinde yaşanan bu gerilimin orduya da yansımaları ile birlikte, ordu içerisinde mektepli-alaylı gerilimi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde siyasi olarak etkinlik sağlamaya çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Olayı'nın ortaya çıkmasında önemli pay sahibi olmuştur. Meşrutiyet ilan edilmesine rağmen siyasi yönetime tam olarak hâkim olamayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasi istikrarsızlığın artmasına neden olmuştur. Bu makale, toplum ve ordu içerisinde yaşanan siyasi gerilimlerin sebep olduğu 31 Mart Olayı'nı inceleyerek, bu olayın Osmanlı-Türk siyasal hayatında yarattığı etkileri tartışmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Siyasal Hayatı, İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Olayı, Osmanlı Modernleşmesi, Hükümet Darbesi,

#### ABSTRACT

The 31 March Incident is one of the important developments in the Ottoman-Turkish political life. This event, which emerged in Istanbul with the declaration of the Second Constitutional Era, first developed as a military revolt, but in time it became a religious state. As a result of the events that caused many soldiers and civilian casualties, Abdul Hamid II. was brought down from the throne and

replaced by Mehmed Reşad V. The political thoughts that emerged with the announcement of the Second Constitutional Era caused different polarizations in the society. With the reflection of this tension in the society to the army, the school-sarcastic tension emerged within the army. The Committee of Union and Progress, which tried to provide political activity in this period, had an important share in the emergence of the 31 March Incident. The Committee of Union and Progress, which could not fully control the political administration despite the proclamation of the Constitution, caused an increase in political instability. This article examines the 31 March Incident caused by political tensions in society and the military, and discusses the effects of this event on Ottoman-Turkish political life.

**Key Words:** Turkish Political Life, The Committee of Union and Progress, 31 March Incident, Ottoman Modernization, Government Coup,

## 1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, son dönemlerinde büyük bir buhran içindeydi. Bu süreçte, gerek batılı devletlerin gerekse de kendi halkının baskılarına maruz kalmıştır. Bunun yanında bazı kurum ve kuruluşların köklü şekilde değişimi için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu durumun en büyük sebebi, Osmanlı'nın Batıyı teknik olarak yeterli ölçüde takip edememesiydi. Bu nedenle Osmanlı Devleti, ıslah çalışmalarını batıyı örnek alarak yapmaya çalışmıştır. Bu durum siyasi, askeri, ekonomik alanlarda bir takım sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bahsettiğimiz yenilik çalışmaları devam ederken, ilk yenilik hareketi Tanzimat Fermanı'nın İlanı ile başlamıştır. Tanzimat'ın İlanı bazı yenilikleri beraberinde getirmesine rağmen, yönetimde aksaklıkların çıkmasına engel olamamış ve ülke içinde yeni fikir/düşünce akımlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni fikirlerin gelişmesinde, Genç Osmanlılar'ın desteği ile tahta çıkan II. Abdülhamit'in ıslahat çalışmaları önemli rol oynamıştır. II. Abdülhamit, tahta çıktığı gibi çalışmalara başlamış ve yeni bir anayasa (Kanuni Esasi) hazırlatmış ve 1876 yılında Meşrutiyeti ilan etmiştir.

II. Abdülhamit, bu hareketi ile ilerleyen süreçte kendisine muhalif seslerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Muhalif görüşleri benimseyen kişilerin sayısı zamanla çoğalmış ve toplumsal bir hareket halini almıştır. Bu hareketin adı İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Bu makalede, Meclisin kapatılması ve anayasanın iptal edilmesi ile başlayan süreçte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşundan iktidara kadarki sürecini ve bu sürecin Türk siyasal hayatına etkilerini inceleyeceğiz.

Makalede şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Osmanlı-Türk siyasal hayatının önemli olaylarından biri olan 31 Mart Olayı (Vakası/Hadisesi/İsyanı)'nı ortaya çıkaran sebepler nelerdir?
2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 31 Mart Olayı'ndaki rolü nedir?
3. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Olayı ile Türk siyasi hayatında hangi gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur?

## 2. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 31 Mart Olayı'ndaki rolünü anlamlandırabilmek için Cemiyet'in kuruluş sürecini izah etmekte fayda vardır. Bu kapsamda, Cemiyet kurulmadan önce Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durum ve Cemiyet'in ortaya çıkış süreci değerlendirilmiştir.

## 2.1. Cemiyet Kurulmadan Önce Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu

Osmanlı Devleti'ndeki bazı aydın kesimler, Osmanlı ile Batı arasındaki çekişmenin, Batının üstünlüğü ile sonuçlandığına karar vermişlerdi. Bu kesim, devlet yönetim sistemini sorgulamaya başlamış ve yönetimin değişmesi ya da kendine bir düzen vermesi için çareler sunmaya başlamışlardı. Bu kesimin gördüğü en önemli sorunlardan biri, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletleri teknik olarak takip edememesiydi. Osmanlı siyasetinin bu bağlamda ıslah edilerek Batılı devletlerin gelişmişlik seviyesine ulaşması öngörülüyordu (Örs, 2013: 680).

Osmanlı devlet adamları, Osmanlı Devleti'nin eski gücünün kalmadığı düşüncesindeydiler. Devlet, artık gerileme dönemine girmiş ve toprak kayıpları başlamıştı. Bu nedenle, Osmanlı devlet adamları çöküşün durdurulması için özellikle Batı teknolojisinin Osmanlı topraklarına girmesi konusunda çabalamaya başlamışlardır. Bu kapsamda ilk yenileşme hareketlerinden biri olarak III. Selim tarafından başlatılan Nizam-ı Cedid ıslahat hareketi, Tanzimat Dönemi ile devam etmiştir (Örs, 2013: 681).

Tanzimat'ın İlanı ile girilen süreçte, Osmanlı devlet adamlarının “zihniyet ve inanç” dünyası, siyasal kimliklerinin oluşumunda büyük rol oynamıştır (Okumuş, 2005: 18). Tanzimat döneminin önemli kişilerinden biri olarak kabul edilen M. Reşit Paşa, Tanzimat Fermanı ile padişah yönetiminin yasalar çerçevesi içinde düzenlenmesi çalışmalarına başlamıştır (Örs, 2013: 681). Tanzimat Fermanı sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda bazı yenilikler getirmiştir. Ancak bunun yanında Müslüman kesim, gayrimüslimlere verilen bazı haklara karşı hoşnutsuzluklarını ifade etmişlerdir (İnalçık ve Seyitdanlıoğlu, 2006: 109).

Osmanlı, Batılı olmaya ilk adımını Tanzimat Fermanı ile atabilmiş ancak içinde bulunduğu siyasal ve askeri krizden kolay çıkamamıştır. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikler ve devleti içinde bulunduğu karmaşadan kurtarma çabaları, “Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük” akımlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Okumuş, 2005: 29).

Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerin ardından Osmanlı Devlet siyasetine karşı yeni bir akım olan “Genç Osmanlılar” ortaya çıkmıştır. Bu hareketin önderleri; İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ali Süavi gibi şahsiyetlerdir (Örs, 2013: 682). Osmanlı siyasetine ilk muhalif hareketi bu gazeteciler başlatmıştır. “Yeni Osmanlılar” adıyla ilk olarak 1867 yılında Mustafa Fazıl Paşa'nın liderliğinde harekete geçmişlerdir (Uzun, 2005: 150).

İlk yıllarında Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan bu hareket, devletin siyasetini eleştirmelerinin yanında ileriye dönük olarak tüm kurum ve yapıların baştan sona değişmesi gerektiğini savunuyorlardı. Siyasi alanda istedikleri yeniliklerin ilk sırasında parlamento sistemine dayalı meşrutiyet yönetimi bulunmaktaydı. Bu aydın kesim, meşrutiyeti istemelerinin sebebini baskıcı rejime bağlıyorlardı. Eğer meşrutiyet kurulursa devlet adamlarının keyfi hareket edemeyeceği ve baskılarıyla halkı ezemeyecekleri düşüncesindeydiler. Siyasi alanda bu düşüncelerinin yanında, devletin ekonomik durumunun giderek kötüleştiği düşüncesini benimsemişlerdi. Yeni Osmanlılar, bunun sebebini ise Batılılara verilen ekonomik imtiyazlara bağlıyorlardı (Demirdağ, 2010: 25). Bu düşüncenin dile getirilmesi, Osmanlı Devleti sınırları içindeki Müslümanlar üzerinde olumlu etki sağlamış ve ilerleyen yıllarda düşünce hareketlerini bu çerçevede (İslamiyet) birleştirmenin yolunu açmıştır.

Tanzimat Fermanı ile basın ve yayın alanında tanınan özgürlükler/haklar, 1857 yılına gelindiğinde bir takım kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda, polis teşkilatına ahlakı bozacak yayınları denetleme yetkisi verilmiş ve “*Basmane Nizamnamesi*” çıkarılarak matbaa açmak isteyenlerin izin alacakları, kitap basanların da kitaplarının denetleneceğine dair kurallar getirilmiştir. Bunun yanında 1858'de basına bazı cezalar uygulanmış ve 1864 yılına

gelindiğinde basın ve yayın alanı ile ilgili işlem yapmak isteyenlerin ruhsat almaları zorunlu kılınmıştır (Uzun, 2005: 151).

Yenileşme çabalarının bir diğeri Meşrutiyet dönemleri olmuştur. Tanzimat Fermanı ile başlatılan yenileşme hareketleri, Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtarmaya yetmemiştir. Tepkilerin en büyüğünü Müslüman halk göstermiştir. Bunun yanında Osmanlı Devleti ekonomik yönden de kötüye gitmiştir. Avrupalı devletlere gösterilen bazı ekonomik ayrıcalıklar ve bu dönemde devletin lüzumsuz harcamaları bu tepkilerin artmasına neden olmuştur.

Osmanlı yönetimine karşı tepkiler devam ederken Genç Osmanlılar'ın desteği ile 1876 yılında Sultan Abdülhamit Han tahta çıkmış ve bir anayasanın hazırlanıp parlamentonun kurulacağına dair söz vermiştir. Ardından 26 Eylül 1876'da yapılan toplantıda, Sultanın önüne sunulan bir belgede meşrutiyet yönetiminin kurulmasının gerekliliği hakkında bilgiler yer almıştır (Örs, 2013: 685). Padişahın emriyle 7 Ekim 1876 günü yayınlanan ferman ile yeni anayasanın hazırlanması ve parlamentonun kurulması gerektiği ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda anayasayı hazırlayacak 28 kişiden oluşan bir komisyon kurularak yeni Anayasa hazırlıkları başlamıştır (Uzun, 2005: 153; Örs, 2013: 686). Bu komisyonun çalışmaları sonucunda Türk siyasi tarihinde önemli bir yeri olan Kanun-i Esasi anayasası hazırlanmış ve 1876'da Meşrutiyet ilan edilmiştir (Beşirli, 1999: 151). İlerleyen yıllarda 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) çıkması üzerine Sultan, savaşı ve meclisin hiçbir iş yapmadığını öne sürerek Anayasayı iptal ve meclisi tatil etmiştir. Bu tarihten 1908 yılının Temmuz ayına kadar siyaset alanında kayda değer bir gelişme meydana gelmemiştir (Beşirli, 1999: 152).

## 2.2. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu (Kuruluştan İktidara)

II. Abdülhamid, I. Meşrutiyet'i ilanından sonra, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek parlamentoyu dağıtmış ve ardından Meşrutiyetin baş mimarlarından Mithat Paşa'yı Taif'e sürgüne yollamıştır (Demirbaş, 1999: 6). II. Abdülhamid'in bu yönetimi, devlet içerisinde muhalif seslerin yükselmesine neden olmuş ve bu muhalif kesim I. Meşrutiyet dönemine geri dönülmesini istemiştir. Meclisin kapatılması ve ardından gelen 10 yıl içerisinde Ali Süavi'nin II. Abdülhamid'e darbe girişiminden başka hiçbir siyasi hareket olmamıştır (Çavdar, 1991: 14).

"Özgürlük" kavramının anlatılıp yayılması için en önemli yol olarak gazeteyi aracı kullanan Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi önemli yazarlar, 1860-70 hareketinin öncüleri arasında yer almıştır (Çavdar, 1991: 15; Ahmad, 1999: 33). Yazdığı yazılar üniversite ve liselerde gençler arasında özgürlükçü düşüncenin yayılmasını sağlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kökenleri Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın 1865 yılında kurdukları "*İttifak-ı Hamiyet*" adlı gizli bir cemiyete kadar dayandırılmıştır (Gökbayır, 2012: 62). Bu yazarların yazıları önceleri bir düşünce hareketinden ileri gitmezken 1889 yılının sonlarına gelindiğinde etkin bir siyasi harekete dönüşmüştür. Bu hareketler sonunda gizli bir örgütlenme yoluna gidilmiştir. İlk gizli örgütlenme Askeri Tıbbiye öğrencileri arasında olmuş ve örgütün kurucusu İbrahim Temo olmuştur (Çavdar, 1991: 15).

İbrahim Temo, Genç Osmanlılar görüşünde bulunan ve bu hareketin öncüleri tarafından yazılan kitaplardan etkilenerek yönetimde bulunan II. Abdülhamid'i devirme düşüncesine kapılmış ve bu düşüncesini 1889 yılına gelindiğinde arkadaşlarıyla paylaşmıştır. İbrahim Temo'nun önderliğinde kurulup geliştirilen bu gizli yapı, Carbonari ve Mason kökenli gizli örgütleri taklit ederek kısa zamanda Osmanlı Devleti'nin içinde yayılarak önemli devlet kurum ve kuruluşlarına sızamış ve kısa zamanda devlet içerisindeki söz sahibi kişileri de etkileyerek büyümeye başlamıştır. II. Abdülhamid, örgütün varlığından 1892 yılında haberdar olmuş ve örgütün önemli yöneticilerini tutuklayarak devletin kadrosunda görev yapanları görevden

uzaklaştırmıştır. Bazı öğrencileri sorguya çekmiş, bazı öğrencileri sürgüne yollamış ve 3 ay sonra bu kişileri affetmiştir (Çavdar, 1991: 16; Gökbayır, 2012: 63).

İlerleyen yıllarda Ermeniler içerisinde bağımsızlık adına hareketlenmeler başlamıştır. 1894 yılına gelindiğinde Ermeniler, bağımsızlık düşünceleri ile Osmanlı Bankası'nı basmıştır. Bu saldırıya karşı olarak devlet sınırları içindeki Müslüman halka ve Türklere bir bildiri yayınlanmış (1000 nüsha) ve Ermenilerin çok yüz buldukları, bu olay yüzünden ordudaki askerlerin morallerinin bozulduğu ifade edilmiştir. Ermenileri ve Şeyhülislamı kınamak ve devlet yöneticilerini ortadan kaldırmak için Yıldız Sarayı'na saldırma çağrısında bulunmuşlardır (Çavdar, 1991: 16-17; Çiftçi, 2015: 118). Bu bildiri özellikle öğrenciler arasında ve ordu içinde olumlu karşılanmıştır. Bildirinin ardından Sultan, örgütün üst düzey yöneticilerini tutuklatıp sürgüne göndermiştir. Örgütün bazı üyeleri fırsatını bulup yurt dışına kaçmış ve Paris'te yaşayan Ahmet Rıza ile bağlantı kurarak 1895-1896 yılları arasında bir nizamname<sup>1</sup> yayınlamışlardır (Çavdar, 1991: 17).

Örgütün adını “İttihat ve Terakki” koyan Ahmet Rıza, cemiyeti İstanbul'da kurulan “İttihad-i Osmanlı Cemiyeti” ile birleştiğini bildirmiştir (Demirbaş, 1999: 10; Çiftçi, 2015: 117). Böylelikle cemiyetin Paris'te bir merkezi kurulmuştur. İstanbul'daki bulunan örgüt üyelerinin tutuklanıp sürgüne gönderilmelerinin ardından çoğunluğunun Paris'e kaçması ile örgüt burada daha da güçlenmiştir. Cemiyetin Paris'te güçlenmesinin ardından burada yaşayan Fransız gazetecileri cemiyete destek vererek Osmanlı Hükümetini ve siyasetini eleştirir tarzda yazılar yazmış ve hükümeti zor durumda bırakmışlardır. Cemiyetin, yukarıda bahsettiğimiz 1895 yılındaki bildirisi (5 başlık 39 maddeden oluşur) İstanbul'un çeşitli yerlerinde dağıtılmış ve böylelikle cemiyetin varlığı ilk kez açığa çıkmıştır (Demirbaş, 1999: 11; Gökbayır, 2012: 64). Bildirinin ardından Osmanlı sınırları içinde çeşitli şehirlere yayılmış ve şubeleşme sistemi ile etkisini göstermeye başlamıştır.

Cemiyetle tanışıp Edirne'de faaliyet göstermeye çalışan önemli kişilerden biri de Talat Bey olmuş ve bu grubu oluşturan kişiler arasında İpekli Hafız İbrahim Hoca, Edirneli Faik, Cemal Onbaşı gibi Edirne'nin ileri gelenleri yer almıştır. Bu grup daha sonra güçlenmiş ve cemiyetin Rumeli kolunu oluşturmuştur, Talat Bey mesleğinin verdiği avantajla (posta memuru) diğer örgüt üyelerine şifreli yazılar taşıyordu. Buna karşın saraya gelen ihbarlar üzerine Talat Bey tutuklanmış ve mahkeme İstanbul ile Edirne dışında yaşama kararı almıştır. Talat Bey bunun üzerine Selanik'e geçmiş ve burada ayrı örgütlenmeye giderek Osmanlı Hürriyet Cemiyetini kurmuş, bu cemiyetin üyelerini Mehmet Tahir Bey, Naki, Rahmi, Mithat Şükrü, Kazım Nami gibi Selanik'in ileri gelenleri oluşturmuştur (Demirbaş, 1999: 12; Gökbayır, 2012: 68-69). Cemiyet Selanik'teki faaliyetlerini genişleterek o dönemde karışıklıklar içinde olan Makedonya bölgesinde varlık göstermeye başlamıştır.

İlerleyen zamanlarda Paris'te bulunan Ahmet Rıza, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin faaliyetlerinden haber almıştır. Bu kapsamda emniyetle bağlantı kurması için Dr. Bahattin Şakir ve Dr. Nazım Beyi görevlendirerek bağlantıya geçmesini istemiş ve kurulan bağlantının ardından Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılması kararı alınmıştır (23 Eylül 1907) (Demirbaş, 1999: 14; Çiftçi, 2015: 119). Böylece Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin adı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirilmiştir.

Bu olayların dışında başka gelişen olaylar da vardır. Mustafa Kemal'in Şam'daki icraatlarından biri “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti”ydi” ve cemiyetin ileri gelenleri Şam'da kurulan bu cemiyetin yeterli bir iş yapmadığı kanaatindeydiler. Bunun için Selanik'teki cemiyetle birleşmelerinin kendilerine fayda sağlayacağı düşüncesindeydiler (Demirbaş, 1999: 14-15; Tevetoğlu, 1989: 615). Mustafa Kemal Şam'dan Selanik'e geçmiş ve ardından 1906 yılında Şam'a geri dönmüştür. Mustafa Kemal'in kurduğu bu cemiyet daha sonraları istenen varlığı gösterememiş ve cemiyetin ileri gelenleri kendi aralarında aldıkları bir karar ile

Selanik'te bulunan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne Mustafa Kemal'den habersiz katılmışlardır (Demirbaş, 1999: 15; Tevetoğlu, 1989: 615). Bu cemiyet daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle birleşip faaliyetlerine devam etmiştir.

25 Haziran 1908 tarihine gelindiğinde, Cemiyetin Selanik şubesinin başkanı Manyasizade Refik Bey, evinde gerçekleştirdiği bir toplantıda, II. Abdülhamid'in baskısının arttığını, Sultanın cemiyeti ortadan kaldırma çalışmalarına girdiğini ve cemiyetteki subayları ordudan atmak için çalışma başlattığını ve bunun için Refik Şemsi Paşa'yı görevlendirdiğini söyleyerek, bazı subayların bunu engellemesi gerektiğini söylemiştir (Demirbaş, 1999: 17-18).

İttihat ve Terakki Cemiyeti basın yayın aracılığıyla çalışmalarına hız vermiştir. Böylelikle ihtilal için büyük bir adım atılmıştır. Bahsettiğimiz üzere 25 Haziran'da Refik Bey'in evinde gerçekleştirilen toplantı etkili olmuş ve ilk deneme olarak 3 Temmuz 1908 tarihinde Kolağası Nizami Bey yanındaki adamlarıyla beraber Padişaha başkaldırıp dağa çıkmış ve ardından bu olayın bastırılması için Şemsi Paşa Manastır'a gitmiş fakat Mülazım Atıf Efendi tarafından vurulmuştur (Demirbaş, 1999: 18). Bu olayların ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti resmen ihtilalin fitilini yakmıştır. Cemiyetin ileri gelen şahsiyetlerinin dağa çıkmasının ardından Osmanlı yönetimi zor durumda kalmış ve olaylar önü alınamaz şekilde gelişmeye devam etmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Abdülhamid'e bir ultimatoma vererek Meclisin tekrardan faaliyete geçmesini istemiştir (Gökbayır, 2012: 73). Padişaha gönderilen bu uyarıda İttihat ve Terakki Cemiyeti açık bir dil kullanmamakla birlikte, meclisin açılmadığı ve anayasanın yürürlüğe girmediği takdirde olumsuz bazı durumların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. II. Abdülhamid bu durum üzerine sıkıntıya girmiş ve tahttan indirileceği endişesine kapılmıştır.

Sultan bu endişelerinin ardından Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymuş ve kendisine olan muhalif sesleri bir müddet susturmayı başarmıştır. Böylelikle II. Abdülhamid, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyeti ilan etmiş ve Anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından halkın belli kesimi bu durumu sevinçle ve şaşkınlıkla karşılamışlardır (Bozan, 2017: 127). II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyeti ilanının mimarı bu noktada İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değerlendirilebilir.

### **3. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ YÖNETİMİNDE 31 MART OLAYI**

Takvimler 24 Temmuz 1908'i gösterdiğinde II. Meşrutiyet ilan edilmiş, Meclis-i Mebusan seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti meclisin hâkimiyetini ele almış, devlet yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. 13 Şubat 1909'a gelindiğinde ise Kamil Paşa istifa etmiş yerine geçen Hüseyin Hilmi Paşa döneminde iktidarla muhalefet arasındaki olumsuzluklar iyice artmıştır (Ergül, 2019: 9). İttihat ve Terakki Cemiyeti, zaman içerisinde devletin yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. O dönemde devlet içerisindeki karışıklıkların yanında çeşitli siyasi görüşler birbirleriyle çatışmaya başlamış ve toplum içinde ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Bu durum halkı devlete karşı bir isyana teşvik etmeye başlamıştır. Bu dönemde isyanın ortaya çıkmasında basın yayın araçları da büyük etki göstermiştir.

#### **3.1. 31 Mart Olayı'nın Nedenleri**

Yönetime karşı tepki gösteren kesimler ağırlıklı olarak hukuk alanındaki olumsuz gelişmelerden dolayı kadılar ve yönetimin batıdaki yenilikleri takip edememesi ile eğitim sistemindeki aksaklıklardan dolayı öğrenciler olmuştur. Bunların yanında ordu içinde de bölünmeler başlamıştır. Ordu içindeki bölünmüşlük genellikle "alaylı" ve "mektepli" askerler şeklinde ortaya çıkmış ve yeni yönetimin ordu içinde "alaylı" diye tabir edilen askerleri meslektan çıkarılacağı söylentileri tepkilere yol açmıştır (Ergül, 2019: 10). Bu tepkiler ordu içinde bölünmüşlüğü arttırarak "alaylı" ve "mektepli" kavgalarını başlatmıştır. Siyaset, ordu içine girmiş ve subayların çoğu İttihat ve Terakkiyi destekler nitelikteki açıklamalarda

bulunmuştur. Diğer yandan yukarıda bahsettiğimiz bazı basın yayın organları, İttihat ve Terakki'yi desteklemeyen subayları ise dini duygular üzerinden tahrik etmiş ve yönetimin dinsiz olduğu ve şeriatın yok edileceği gibi düşünceleri yerleştirmeye çalışmıştır. Bu tepkilerin odak noktası, Selanik'ten getirilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önem verdiği Avcı Taburları askerlerine karşı olmuştur (Ergül, 2019: 10).

Dr. Necdet Aysal ve arkadaşları 1908'de Fatih Camii'nde yaptığı bir konuşmada Kör Ali ve İsmail Hakkı adında iki hocanın halkı kışkırtmak için dini duygularla oynadığını söyleyerek bu iki hocanın peşinden gidenleri de aşağılayıcı sözlerle yermiştir (Aysal, 2006: 19). Kör Ali ve yanındakilerin böyle bir tepkiye maruz kalmalarının sebebine gelince, 6 Ekim 1908 tarihinde Kör Ali ve arkadaşları, II. Meşrutiyeti ilan eden padişaha hoşnutluklarını belirtmek için Yıldız Sarayı'na yürümüştür. Bunun yanında meyhanelerden, fotoğraf çekim hanelerinden ve kadınların dışarıda rahatça gezmelerinden duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir (Tursun, 2013: 39). Bu olayların üzerinden çok geçmeden Kör Ali saraya yürümesinden iki gün sonra idam edilmiştir. Bu zamanlarda yine dini provokatörler ortaya çıkmış kadınlara yönelik saldırılar olmuş ve basında iki kadının bir subayın arabasından dövülerek indirildiği haberleri yer almıştır (Akşin, 1972: 92-94).

### 3.2. 31 Mart Olayı'na Giden Süreç ve Taşkışla Olayı

1908 yılının Ekim ayının son zamanlarında meydana gelen bu olayda, Arnavut ve Arap taburlarında bulunan askerlerin yerlerine Türk askerler getirilmiş ve bu olayın üzerine taburdaki askerler bu durumu kabullenemeyerek Türk askerleriyle kavga etmiştir (Ergül, 2019: 12; Aysal, 2006: 20-21). Bu olayların üzerine Taşkışla'daki Arnavut ve Arap askerler kendi isteklerinin gerçekleşeceğini umdukları bir anda Avcı taburları Taşkışla'da bulunan askerlerin üzerine sevk edilmesinin ardından bir anda çatışmalar başlamış ve Taşkışla askerlerinden 3 kişi yaşamını yitirmiştir (Tursun, 2013: 40). Avcı Taburları böylelikle ilk başarılarını elde etmiştir. Taşkışla Olayı'nın ardından Birinci Ordu içerisinde bulunan ve İttihatçıları sevmeyen bazı askerler İttihat Terakki yanlısı olan Avcı taburlarının askerlerine karşı kin ve nefret duymaya başlamışlardır.

Taşkışla Olayı'nın ardından 31 Mart Olayı'nı hazırlayan bir diğer olay, Yıldız Olayı'dır. Bu olay Taşkışla Olayı ile benzerlik göstermektedir. Bu olayda, Arap ve Arnavut askerler padişahı korumakla görevli olmalarına rağmen birlikler terhis edilmek istenmiş ve yerlerine Türk askerleri verilmiştir. Buna karşı çıkan özellikle Arnavut askerleri olmuştur. Arnavut askerleri Türk askerlerine karşı şiddetli tavır sergilemiş ve bunun üzerine Hassa Ordusu komutanı Mahmut Muhtar Paşa harekete geçmiştir. Olayların büyüyeceği esnada Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ve Ali Rıza Paşa'nın araya girmesiyle olay kan dökülmeden sonlanmıştır (Tursun, 2013: 41; Akşin, 1972: 40). Bu olayın ardından Taşkışla'da bulunan Arnavut askerler Selanik'e, Arap askerler ise Şam'a gönderilmiş ve saray etrafına Avcı taburlarının askerleri yerleştirilmiştir (Ergül, 2019: 12-13; Tursun, 2013: 40).

O dönemde genellikle tiyatro ve siyaset gibi aktiviteler askerlere yasaklanmıştır. Takvimler 1908 yılının Aralık ayını gösterdiğinde, ordu içindeki bir disiplinsizlik ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu hadise öncesinde askerlere bir tiyatro oyunu yasak edilmiştir. Tiyatroyu izlemek isteyen erler bu yasağı dinlemeyerek; "*bizlere yasaksa subaylara da yasak olmalıdır*" şeklinde ifadeye bulunmalarının ardından, tiyatro oynanan salonda büyük bir olay çıkarmışlardır (Aysal, 2006: 21). Bir müddet devam eden bu olay daha sonra bastırılmış ancak olayın meydana gelmesi ordu içerisindeki sıkıntıların ne denli büyük olduğunu göstermiştir. Bu olaylardan sonra ordu içerisinde disiplini bozuk askerler gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bunun üzerine yeni emirler çıkarılmış ve askerlerin siyaset yapmaları, tiyatroya gitmeleri gibi ordu içerisinde disiplini bozan faaliyetler iptal edilmiştir.

31 Mart Olayı'nı tetikleyen olaylardan bir tanesi de askerlik yapmayan “Talebe-i Ulum” adındaki medrese eğitimi almış öğrencilerin askere alınması girişimi olmuştur. Buna tepki gösteren medrese öğrencileri ve din adamları, dinin elden gittiği söylemi ile toplumu kışkırtan eylemler yapmışlardır (Aysal, 2006: 23). Dinin elden gideceği şeklinde yapılan kışkırtıcı hareketlerin başını İttihat ve Terakki Cemiyetine yakın olan Avcı Taburlarındaki askerler çekmekteydi. Bu durum öyle bir hal almıştı ki Avcı taburlarındaki askerler ile diğer askerler arasında münakaşalar başlamış ve durum giderek vahim bir hal almaya başlamıştır.

II. Abdülhamit'in baskıcı rejiminden kurtulduğunu düşünen halk içindeki bazı kesimler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimi ele almasından hoşnut olanlar bir müddet sonra İttihatçıların baskılarına maruz kaldıklarında bu durumu olumsuz bir şekilde karşılamışlardır. İttihatçıların bu baskılarına maruz ve kalan en önemli kesim alaylı subaylar olmuştur. Alaylı subaylar bu süreçte ordudan çıkarılmış ve yerlerine İttihatçılara yakın zihniyette subaylar getirilmiştir (Aslan, 2010: 6).

31 Mart Olayı'nın başlamasına yakın bir zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif baş gazetelerden biri olan *Serbesti Gazetesi*'nin başyazarı Hasan Fehmi Bey'in Galata köprüsünde öldürülmesi olayı, söz konusu gerilimin tırmanmasına neden olmuştur (Coşar, 2018: 7-8). Olayların başlamasındaki etkili kişilerden birisi Derviş Vahdeti'dir. Derviş Vahdeti iki yanlı siyaset güderek yazılarında hem Sultan'ın yanında hem de İttihatçıların yanında yer almıştır. Hasan Fehmi'nin öldürülmesi olayının ardından yazılarında II. Abdülhamid'e tepki göstermeye başlamıştır (Ergül, 2019: 11).

### 3.3. 31 Mart Olayı'nın Cereyanı ve Etkileri

31 Mart Olayı'na giden süreçte, Avcı Taburları Taşkışla'ya yerleştirilmiş ve burada faaliyetlerine devam etmekteydiler. Takvimler Rumi takvime göre 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909 gününü gösterdiğinde (Rumi takvime göre 30 Mart'ı 31 Mart'a bağlayan gece), 4. Avcı Taburu askerleri, komuta kademesindeki komutanlarını bağlayarak silahlı bir şekilde kışladan ayrılıp, Ayasofya'nın yanında bulunan Meclis-i Mebusan binasının etrafını çepeçevre sarmıştır (Aysal, 2006: 23; Ölmez, 2017: 96). Durumun bu şekilde gelişmesinin sebebi, Hasan Fehmi Bey'in Arnavut olması ve bu 4.Avcı Taburu'ndaki askerlerin çoğunluğunun da benzer şekilde Arnavut milletinden olması gösterilmiştir. Meclis-i Mebusan'ın kuşatılması haberi birlikler arasında kısa sürede yayılmış ve Tophane'deki İstihkâm Taburu, Kılıç Ali Paşa'ya bağlı askerler, Beyoğlu'ndaki Topçu Numune Alayı, Yıldız'daki 5. 6. ve 7. Alaylar ile Bahriye Nezareti'ndeki erlere kadar haber ulaşmış ve bu birlikler kısa sürede Ayasofya Meydanı'nda toplanmışlardır (Ölmez, 2017: 96-97; Coşar, 2018: 10).

Tecrübesiz ve lidersiz askerlerden oluşan bu grubu, din adamları ve öğrenciler, “din elden gidiyor, şeriat isteriz” gibi sloganlarla kışkırtmışlardır. Durum böyle bir hal almışken, Şeyhülislam isyana kalkışanlara karşı bir konuşma yaparak şeriatın kalkmadığını ve devam ettiğini, devletin dinden hiçbir şekilde bağının kopmadığını söyleyerek isyancıların ateşini bir nebze de olsa söndürmeye çalışmıştır. Daha sonra Şeyhülislam, Osmanlı yöneticilerine durumdan bahsetmiş ve bir toplantı gerçekleştirerek isyancıların isteklerini yöneticilere bildirmiştir. Bu olanların yanında II. Abdülhamit, isyancılara sert müdahalede bulunulmasını istememiş, isyanın istişare ile çözülmesini ve bastırılmasını istemiştir. Şeyhülislam'ın yardımcılarında olan Ali Cevat da isyancılara bir konuşma yaparak isyancıları sakinleştirmek istemiştir. Fakat çok çekmeden isyan daha da büyümüş ve İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan ve İttihat ve Terakki'ye yakın kurumlar (dernek, gazete vs.) yakılıp yıkılmaya başlanmıştır.

İlerleyen saatlerde öğrenciler ve din adamları da kalabalığa katılmıştır. Kalabalık bir müddet sonra Şeyhülislam'ı getirerek isteklerinin devlet yöneticilerine iletmesini talep etmiştir. Bu istekler şöyledir:



1. Kabinenin istifa etmesi
2. Meclis-i Mebusan'dan Ahmed Rıza, Hüseyin Cahid, Rahmi (Arslan) ve Talat Bey'in ihraç edilmeleri
3. Alaylı zabitanın açığa çıkarılarak mağdur edilenlerin iadeleri
4. Ahkâm-ı Şer'iyyenin tatbiki
5. Kamil Paşa'nın sadarete getirilmesi
6. Nazım Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne atanması
7. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin dağıtılması
8. Erbab-ı kıyam hakkında aff-ı şahane ilanı
9. Meclis-i Mebusan riyasetine İsmail Kemal Bey'in seçilmesi (Ölmez, 2017: 97).

İsyancıların istekleri arasında Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa ve 1.Ordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa'nın görevlerinden azlettilmesi bulunmaktadır. İsyancıların isteklerini şeyhülislamdan bizzat duyan Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ise Harbiye ve Maarif Nazırları ile birlikte istifa etmiş ve yeni hükümetin kurulması için bu görev Tefvik Paşa'ya verilmiştir. Tefvik Paşa da bu görevi Harbiye Nazırı'nın Ethem Paşa ve 1. Ordu Komutanı'nın Nazım Paşa olması şartıyla kabul etmiştir (Ölmez, 2017: 97).

Gazeteler olayların önüne geçilebilmesi için vatandaşların olaylara katılmaması ve işlerine odaklanmaları gerektiğini yazmıştır. İsyan zaman içerisinde anlaşılmaz bir hal almıştır. Her kesimden farklı ses ve istekler duyulmaya başlamıştır. Durum böyle bir hal almışken bazı gazeteler de Meşrutiyet'i korumak adına yazılar yazmaya başlamışlardır. Prens Sabahattin'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden farklı düşünen ve kuruluşunda öncülük ettiği Osmanlı Ahrar Fırkası (Fırka-i Ahrar), bir bildiri yayınlarak askerlerin daha ılımlı olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Kaluç, 2009: 200-201). İttihat Terakki Cemiyeti'ne ilk başlarda yakın olan ve daha sonra yakınlığı bozulan Cemiyet-i İlmîye-i İslamiyye, bu başkaldırıyı 15 Nisan 1909 tarihinde yayınladıkları bildiri ile hiçbir şekilde desteklemediklerini ifade etmiştir (Bukarlı, 2016: 105). Cemiyet-i İlmîye-i İslamiyye bu bildiriye, askerlere daha ılımlı olmalarını vurgulamış ve Meşrutiyet'e sahip çıktıklarını bildirmiştir. Gazeteler de bu süreçte fikir birliğinde bulunmuş ve meşrutiyeti savunarak askerlerin kışlarına dönmesi gerektiğini yazılarında belirtmişlerdir.

İstanbul'daki bu olaylardan rahatsız olan Selanik'teki Türkler, Rumlar, Yahudiler, Sırp vb. çeşitli milletlerden oluşan 20-30 bin kişi, meydanlarda toplanarak çeşitli mitingler yapmışlardır. Bu arada İstanbul'da başlayan 31 Mart Olayı'nın ardından kayıplara karışan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının çoğu Selanik'e gelmiş ve burada toplanmıştır. Edirne'de 2. Ordu'nun başında bulunan Ferik Salih Paşa ile bağlantıya geçen Mahmut Şevket Paşa, bir birlik kurulmasını istemiş ve Ferik Salih Paşa'nın bu isteği kabul etmesi üzerine iki ayrı birlik oluşturulmuştur. Birliklerden birinin başına Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa ve Mustafa Kemal, diğer birliğin başında ise Turgut Paşa ve Kazım Karabekir yer almıştır (Ölmez, 2017: 99). Bu unsurlarla Hareket Ordusu oluşturulmuş ve 14 Nisan günü Hareket Ordusu İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Hareket Ordusu'nda bulunan çeşitli milletlerden teşkil askerlerin çoğunluğunu gönüllüler oluşturmuştur.

Hareket Ordusu ilerlemesine devam ederken 22 Nisan tarihinde Yeşilköy'e giriş yapmıştır. Bu sırada Enver Paşa Hareket Ordusu'na katılmıştır. Mahmut Şevket Paşa komutasında bulunan Hareket Ordusu, burada yapılan planların ardından 23 Nisan akşamı İstanbul'a giriş yapmıştır. İstanbul'a giriş yapan ordunun geliş haberini alan Yıldız Sarayı civarındaki askerler silahlanmak istese de kesin emirle kendilerine hiçbir şekilde cephaneye verilmeyeceği bildirilmiştir (Tursun, 2013: 70). Gecenin ilerleyen saatlerinde artık askerler

kendilerine silah ve cephaneye verilmesi gerektiğini düşünerek cephaneliğe gitmiş ve silahlanmaya başlamıştır.

24 Nisan gecesi Hareket Ordusu askerleri ile Yıldız Sarayı birlikleri çatışmaya girmiştir. Yaşanan çatışma sonucunda Hareket Ordusu'ndan 49 can kaybı ile 82 yaralı; Yıldız Sarayı askerlerinden ise 230 can kaybı ile 475 yaralı ortaya çıkmıştır (Ölmez, 2017: 99). Çatışmaların ardından yapılan top atışları ile Hareket Ordusu kontrolü ele geçirmiştir (Ergül, 2019: 18). Bu olayın sonucunda Sultan II. Abdülhamid teslim olmuş ve Hareket Ordusu komutanı Mahmut Şevket Paşa yönetime hâkim olmuştur. Mahmut Şevket Paşa'nın ilk icraatı Avcı Taburlarını ve Hassa Ordusu askerlerini Rumeli'ye sürmek olmuştur (Tursun, 2013: 75). Bunun yanında Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesi üzerine çeşitli illerden tepkiler doğmuştur. Tevfik Paşa hükümeti meşrutiyetin tehlikede olduğu yönünde bu illerden birçok telgraf almıştır (Çavdar, 2011: 74).

Mahmut Şevket Paşa yönetimi ele almasının ardından isyana kalkışan kişilerin cezalandırılması için Divan'ı Harp meclislerinin kurulması emrini vermiştir (Yüksel, 1986: 59). Bu olayların ardından İttihatçılara ve Hareket ordusuna karşı olan yazarlar İstanbul'dan ayrılmaya başlamışlardır. İstanbul'dan ayrılmayan gazete yazarları ise hükümeti deviren Hareket Ordusu'nu yazılarında övmeye başlamış, II. Abdülhamid'i yeren yazılar yazmaya başlamışlardır. Bu durum öyle ileri bir düzeye ulaşmıştı ki *Tanin Gazetesi*'nin bir baskısında isyanı II. Abdülhamid'in düzenlediği ile ilgili yazı dahi yazılmıştır (Ölmez, 2017: 100).

27 Nisan 1909'da Yeşilköy'de yapılan meclis toplantısında, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi tartışmaları ortaya çıkmıştır (Tursun, 2013: 73). Tartışmalar iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Birincisi II. Abdülhamid'in tahttan kendi isteği ile inmesi, ikincisi ise kendi isteği ile inmezse zorla indirilmesiydi. Durum böyle iken Sultanın tahtan inmesi için fetvaya gerek olduğu kararı ortaya çıkmış ve bu düşünce üzerine Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi meclise gelerek fetvayı vermiştir (Ergül, 2019: 21-22).

Tartışmaların sonunda II. Abdülhamid'in zorunlu olarak tahttan indirilmesi kararı alınmıştır. Alınan karar 27 Nisan'da II. Abdülhamid'e bildirilmiş ve isyanı kendisinin başlatmadığını söylemesine rağmen Sultan, yanında 38 kişi ile beraber Selanik'e gönderilmiştir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından yerine V. Mehmet Reşat geçmiştir. Taht değişikliğinin ardından Tevfik Paşa 5 Mayıs 1909'da istifa etmiştir (Ölmez, 2017: 100). Bu kapsamda isyancıları yargılamak için kurulan harp divanları çalışmaya başlamıştır. Hareket Ordusu faaliyetlerini destekleyen gazeteler, yazılarında yargılanması gerekenlerin başında Prens Sabahattin'in adını vurgulamışlardır. Prens Sabahattin bu kapsamda yakalanmış ancak suçsuz bulunarak serbest kalmıştır (Yüksel, 1986: 60).

#### 4. SONUÇ

II. Abdülhamid, 1876 yılında tahta gelişi ile yeni anayasa çalışmaları yapmış ve Meşrutiyeti ilan etmiştir. Ancak bu dönemde ortaya çıkan olumsuzluklar üzerine meclisi süresiz kapatmak durumunda kalmıştır. Meclisin kapatılması ile başlayan bu süreç, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkması ile 31 Mart Olayı'na giden süreç başlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşundaki temel düşünce, "özgürlük" düşüncesidir. Bu düşünce ile Cemiyet üyeleri, sultanın baskılarından ilk fırsatta kurtulmak amacını taşımıştır. II. Abdülhamid Cemiyetin varlığından 1891 yılında haberdar olmuştur. Cemiyet bu yıllara kadar faaliyetlerini gizli yürütmüştür. Sultanın bu cemiyetten haberi olmasıyla cemiyetin üyeleri sürgüne yollanmıştır. Ancak II. Abdülhamid kısa bir süre sonra Cemiyet üyelerini affetmiş ve ülkeye geri getirmiştir. Sultanın bu şekilde hareket etmesindeki en büyük etkeni

ülke içinde ortaya çıkan muhalif sesler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu seslerin en etkili olanlarından biri, bu dönemde ortaya çıkan ordu içindeki muhalif kesimdir.

18. Yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti iç ve dış politikada olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Dış politikada Batılı devletlerin baskılarına maruz kalmıştır. İç politikada ise isyanlar baş göstermeye başlamış ve bazı etnik gruplar kendi içlerinde devlet kurma çalışmalarına başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, ülkenin içinde bulunduğu bu olumsuz durum karşısında rahatsızlık duymuş ve Meşrutiyet yönetimini uygulamaya geçirecek sorunlarını çözmek istemiştir. Cemiyet faaliyetlerini bu düşünceyle planlamış ve devletin kurtulmasının tek yolunun öncelikle Meşrutiyetin geri gelmesinden geçtiğini savunmuştur. Bu doğrultuda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin varlık amacı, ülkenin kurtuluşunu sağlamak ve etnik unsurları birleştirerek ülkeye barış ve huzur getirmek olmuştur.

İlerleyen yıllarda Cemiyet daha da güçlenerek faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. 25 Haziran 1908 tarihine gelindiğinde, Cemiyet'in Selanik Şubesi bir toplantı gerçekleştirerek, sultanın baskılarının giderek arttığı konusuna vurgu yapmıştır. Durum böyle iken Cemiyet düşüncelerini basın ve yayın organları aracılığıyla yaymaya başlamış ve ihtilalin yolunu açmaya çalışmıştır. Cemiyet 1908 yılının ortalarında, söz konusu düzene küçük ve büyük çaplı başkaldırıları gerçekleştirerek müdahale etmeye çalışmıştır. Böylelikle devlet yönetimi Cemiyet'in baskılarına maruz kalmış ve meclis tekrar faaliyete geçmiştir.

Cemiyet'in kuruluş yıllarındaki Osmanlı hükümetine yönelik temel eleştirileri, özellikle devletin siyasi politikalarına yönelik olmuştur. İlk başlarda II. Abdülhamid'in önlemleri sayesinde, Cemiyet fazla bir etki gösterme fırsatını yakalayamamıştır. İlerleyen zamanlarda, II. Abdülhamid'in tutum ve davranışları, kendisine muhalif olan kesimin büyümesine neden olmuştur. Bu durumu değerlendiren II. Abdülhamid, sürgüne yolladığı Cemiyet üyelerini affetmiş ve Osmanlı Devleti'ne geri dönmelerini sağlayarak tepkileri bir nebze azaltmayı başarmıştır. İlerleyen zamanlarda kendisine doğan tepkiler giderek çoğalmış ve muhalif sesler yükselmeye başlamıştır. Bunlardan en etkili olanı, ordudan çıkan muhalifler olmuştur.

Cemiyet en büyük desteğini ordu içindeki askerlerden ve özellikler genç subaylardan almıştır. Talat Bey önderliğinde kurulan Cemiyet, zaman içerisinde giderek güçlenmiştir. Cemiyet'in temel yapısını genç ve dinamik subaylar oluşturmuştur.

9 Haziran 1908 tarihine gelindiğinde, İngiltere ve Rusya Reval Görüşmesini gerçekleştirmiş ve bu durum İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkisinin artmasında büyük rol oynamıştır. Reval Görüşmeleri, İttihat ve Terakki tarafından özellikler subaylar içerisinde büyük bir tepkiyle karşılanmış ve ülkenin bölüştürülüp parçalanacağına yönelik tepkiler güçlenmiştir. İttihat ve Terakkicilere göre II. Abdülhamid'in baskıcı rejimi ülkeyi nefes almaz bir hale sokmuştur. Bu durum, ittihatçıların yönetime el koyma isteğini arttırmıştır. Bu nedenle Reval Görüşmeleri, İttihat ve Terakki'nin bu düşüncesini güçlendirmesine sebep olmuştur. Bunun yanında II. Abdülhamid, Cemiyet'e olan baskılarını arttırmış ve Cemiyet'in icraatlarını yakından takip etmeye başlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile meclis seçimlerinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti meclisin hâkimiyetini eline almış ve devlet yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle halkın din duyguları kışkırtılmaya çalışılmıştır. Bu olumsuz durum orduya da yansımış ve alaylı-mektepli tartışmaları ortaya çıkmıştır. Halk ve ordu bu şekilde kışkırtılırken Taşkılla Olayı patlak vermiş ve 31 Mart Olayı'na giden süreç yaşanmıştır.

Bu gelişmelerin yanında, yazar Hasan Fehmi'nin ölümü ülkede büyük bir yankı uyandırmış ve yönetimden cinayeti işleyen kişilerin bulunmasını istenerek halk kışkırtılmıştır. Ancak yönetimde bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin cinayetin çözümüne yönelik çözüm geliştirememesi tepki çekmiştir. Bu tepkilerin başını öğrenciler çekmiş ve öğrenciler büyük bir

kalabalık toplayarak cinayeti işleyenleri bulmaları konusunda yönetime karşı gösteriler düzenlemişlerdir. Olaylar bu şekilde cereyan ederken dönemin gazeteleri olayları daha da kışkırtmış ve ülkede görüş ayrılıkları önüne geçilemez bir hal almıştır.

1909 yılının Nisan ayına gelindiğinde, ordu içerisinde huzursuzluklar baş göstermeye başlamış ve askerler kendi aralarında eğitimlerin ağır olduğu yönünde söylemlerde bulunmaya başlamıştır. Bu durum özellikle “alaylı” olarak tabir edilen subayların rahatsız olmalarıyla gelişmiş ve bu subaylar sorumlu olarak Üçüncü Ordu'yu hedef göstermişlerdir. Üçüncü Ordu'nun hedef gösterilmesinin sebebi, ağır olarak görülen eğitimlerin onlar tarafından planlanmasıdır. Bu durumu fırsat bilen bazı subaylar ise propagandaya girişmiş ve eğitimlerin ağırlığından namaz kılamadıkları yönünde söylemler geliştirerek dini duyguları hassas olan subayları kışkırtıcı tavırlar sergilemişlerdir. Tüm bu gelişmeler, ülkenin yönetildiği İstanbul'da halk arasında yönetime karşı olan olumsuz etkiyi giderek arttırmıştır.

Olaylar kötüye giderken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulduğu yer olan Selanik'ten Mahmut Şevket Paşa, Hareket Ordusu Kurmay Başkanı Binbaşı Enver Bey ile subaylarına, 23-24 Nisan günü İstanbul içinde ilerleyerek olayların bastırılması emrini vermiştir. Taksim ve Davutpaşa Kışlaları'nda süren yoğun mücadeleler sonucunda, İstanbul isyancılarından temizlenmiştir. Son olarak Yıldız Sarayı'nın da isyancılarından temizlenmesi ile birlikte 27 Nisan günü Hareket Ordusu İstanbul'da denetimi ele geçirmeyi başarmıştır.

## KAYNAKÇA

- AHMAD, F., (1999), *İttihat ve Terakki 1908-1914*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- AKŞİN, S., (1972), *31 Mart Olayı*, İstanbul: Sinan Yayınları.
- ASLAN, T., (2010), 31 Mart Hadisesi Üzerine Vilayetlerde Çıkan Olaylar Karşısında Alınan Tedbirlere ve Askerî Faaliyetlere Dair Yazışmalar, *OTAM*, (28): 1-26.
- AYSAL, N., (2006), Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (37-38): 15-53.
- BEŞİRLİ, M., (1999), Osmanlı'da Modernleşme ve Aydınlar 1789-1908, *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık (2): 131-158.
- BOZAN, O., (2017), 31 Mart Olayının Taşradaki Yankıları: Diyarbakır Örneği, *SBARD*, 15 (1): 107-132.
- BUKARLI, E., (2016), 31 Mart Vak'ası'na Cemiyet-i İlmiyye-i İslamiyye'nin Bakışı, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 3 (8): 91-112.
- COŞAR, Ş., (2018), 31 Mart Vakasına Ulemanın Bakışı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAVDAR, N., (2011), Siyasi Denge Unsuru Olarak 31 Mart Vakası'nda Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti, *History Studies*, 3(1): 69-82.
- ÇAVDAR, T., (1991), *İttihat ve Terakki*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇİFTÇİ, A., (2015), İttihat ve Terakki Cemiyetinin Örgütlenme ve Yönetim Yapısı İçinde Kulüplerin Yeri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (37): 115-141
- DEMİRBAŞ, O., (1999), İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- DEMİRDAĞ, M.A., (2010), Yeni Osmanlılarda Islahat Düşüncesi: Hürriyet Gazetesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERGÜL, S., (2019), Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlıya Yönelik Bir Tasfiye Tertibi Olarak 31 Mart Darbesi (13Nisan 1909), *İstanbul: Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*: 1-32.
- GÖKBAYIR, S., (2012), Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 61-96.
- İNALCIK, H. ve SEYİTDANLIOĞLU, M., (2006), *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara: Phoenix.
- KALUÇ, Ş., (2009), Osmanlı Ahrar Fırkasının Kuruluşu, Faaliyetleri ve Sonu, *Liberal Düşünce Dergisi*, (54): 191-227.
- OKUMUŞ, E., (2005), Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat (1839-1856), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(1): 9-36.
- ÖLMEZ, A., (2017), *İslam Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, İstanbul: Ufuk Okulu Yayınları.
- ÖRS, O., (2013), Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 13(51): 679-716.

- TEVETOĞLU, F., (1989), Atatürk-İttihat ve Terakki, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15): 613-623.
- TURSUN, S., (2013), II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UZUN, H., (2005), Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2): 145-162.
- YÜKSEL, O., (1986), 31 Mart Olayı ve Hareket Ordusunun Mahiyeti, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

## NOTLAR

<sup>1</sup> Nizamnamede bahsi geçen konular şu şekildedir (Çavdar, 1991: 17):

- Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, hükümetin Osmanlı Hükümetinin yanlış politikalarına maruz kalmış bütün kadın erkek Osmanlı vatandaşlarına açıktır.
- Cemiyetin amacı Osmanlı vatandaşlarının çıkarlarını korumaktır. Mülkiyet, kavmiyet, cinsiyet vb. ayrımcılık yoktur.
- Örgütün amacı Meşrutiyeti geri getirmek ve korumak, eğitimin ilerlenmesini sağlayıp insanlığa hizmet etmektir. Bu amaçlara zarar vermek isteyenler ve örgütün çıkarlarını tehlikeye düşürenlere vatan haini gözü ile bakılacaktır.
- Örgüt Osmanlı saltanat ve hilafetini kabul etmektedir ancak şeriata ve yasalara aykırı davranması ve Meşrutiyeti kabul etmemesi durumunda şeriata ve yasalara uygun olarak gereken önlemler alınacaktır.
- Osmanlı hükümeti bağımsızlıktan ve eşitlikten ve ilerlilik hallerini alan bir hükümete dönüştükten sonra örgüt, devletin bütünlük ve bağımsızlığını, eğitimin yaygınlaştırılmasını, zenginliğin artırılmasını ve ticaretin çoğaltılması gibi vatana ve millete fayda sağlayan her türlü konularda hükümete yardım etmeyi ve desteklemeyi kutsal bir görev sayar.